

Sesja siedemnasta, Trzeci Komitet
Punkt porządku obrad 106
**Zapobieganie przestępstwom i wymiar
sprawiedliwości w sprawach karnych**

Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli)

Uwaga Sekretariatu

Rezolucją 2015/20, Rada Ekonomiczno-Społeczna zaleciła Zgromadzeniu Ogólnemu przyjęcie następującego projektu rezolucji:

Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli)

Zgromadzenie Ogólne,

Kierując się głównymi celami Organizacji Narodów Zjednoczonych, przedstawionymi w Preambule do Karty Narodów Zjednoczonych i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka,¹ oraz natchnione pragnieniem potwierdzenia wiary w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej, bez wyjątku, a także w równe prawa mężczyzn i kobiety oraz narodów dużych i małych, w celu narzucenia warunków, w ramach których możliwe jest zapewnienie sprawiedliwości i poszanowania zobowiązań wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego oraz promowania postępu społecznego i lepszego poziomu życia w większej swobodzie,

Powołując się na wszystkie standardy i normy w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych opracowane na wniosek Komisji ds. Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości Sądownictwa Karnego oraz przyjęte lub zalecane przez Zgromadzenie Ogólne, bądź przyjęte przez Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych o zapobieganiu przestępczości i traktowaniu przestępców, oraz opierając się na przekonaniu, że źródłem inspiracji dla standardów i norm Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka,

¹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217 A (III).
15-16487 (E) 011015
1516487

Mając na uwadze długotrwałą troskę Organizacji Narodów Zjednoczonych o humanizację systemu sprawiedliwości i ochronę praw człowieka, oraz kładąc nacisk na nadrzędne znaczenie praw człowieka w codziennej administracji wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego i zapobieganiu przestępczości,

Świadome tego, że Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami² zostały powszechnie uznane za minimalne normy zatrzymania więźniów, oraz że miały znaczący udział - jako wskazówki - w rozwoju praw, polityk i praktyk karnych od momentu ich przyjęcia przez Pierwszy Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych o zapobieganiu przestępczości i traktowaniu przestępców w 1955 r.,

Mając na uwadze, że Deklaracja Salwadorska w sprawie kompleksowych strategii w zakresie wyzwań globalnych: Systemy zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego i ich rozwój w zmieniającym się świecie,³ państwa członkowskie uznały, że skuteczny, uczciwy, odpowiedzialny i humanitarny system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych opiera się na zobowiązaniu do zachowania ochrony praw człowieka w działaniu wymiaru sprawiedliwości oraz zapobieganiu i kontroli przestępczości, a także potwierdziły wartość i wpływ standardów i norm Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na projektowanie i wdrażanie krajowych polityk, procedur i programów w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych,

Mając na uwadze trwający od 1955 r. ciągły rozwój prawa międzynarodowego odnoszącego się do postępowania z więźniami, w tym międzynarodowych instrumentów, takich jak Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych,⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych⁴ oraz Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania⁵ i Protokół Fakultatywny do tej Konwencji,⁶

Powołując się na przyjęte od 1955 r. standardy i normy Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych związane z postępowaniem z więźniami oraz alternatywami pozbawienia wolności, w szczególności procedury skutecznego wdrożenia Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami,⁷ Zbioru zasad ochrony wszelkich osób podlegających zatrzymaniu lub aresztowaniu,⁸ Podstawowych zasad w zakresie postępowania z więźniami,⁹ Wzorcowych reguł minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie)¹⁰ oraz podstawowych zasad stosowania programów sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych,¹¹

---

² *Human Rights: A Compilation of International Instruments (Prawa człowieka: Zestawienie instrumentów międzynarodowych), Tom I (część pierwsza), Universal Instruments (Instrumenty uniwersalne) (publikacja ONZ, Nr Sprzedaży E.02.XIV.4 (Tom I, Część 1)),* rozdział J, Nr 34.

³ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 65/230, aneks.

⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2200 A (XXI), aneks.

⁵ Organizacja Narodów Zjednoczonych, Seria Traktatów, tom 1465, Nr 24841.

⁶ *Ibid.*, tom 2375, Nr 24841.

⁷ Rezolucja Rady Ekonomiczno-Społecznej 1984/47, aneks.

⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 43/173, aneks.

⁹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/111, aneks.

¹⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/110, aneks.

¹¹ Rezolucja Rady Ekonomiczno-Społecznej 2002/12, aneks.

Mając na uwadze potrzebę zachowania czujności w odniesieniu do specyficznej sytuacji dzieci, nieletnich i kobiet w działaniu systemu sprawiedliwości, w szczególności gdy są oni pozbawieni wolności, jak określono we Wzorcowych regułach minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Reguły Pekieńskie),¹² Wskazaniach Narodów Zjednoczonych dotyczących zapobiegania przestępczości nieletnich (Wskazania z Rijadu),¹³ Regułach Narodów Zjednoczonych dotyczących ochrony nieletnich pozbawionych wolności¹⁴ i Regułach Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej (Reguły z Bangkoku),¹⁵

Powołując się na przyjęte od 1955 r. standardy i normy Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, które zapewniają dodatkowe wskazówki w zakresie postępowania z więźniami, w tym Kodeks Postępowania funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego,¹⁶ Zasady Etyki Lekarskiej odnoszące się do roli personelu medycznego, szczególnie lekarzy, w ochronie więźniów i zatrzymanych przeciw stosowaniu tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania,¹⁷ Podstawowe zasady w zakresie użycia siły i broni palnej przez funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego,¹⁸ Zasady skutecznego dochodzenia i dokumentowania przypadków stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania¹⁹, oraz Zasady i wytyczne Narodów Zjednoczonych dotyczące dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych,²⁰

Świadome regionalnych zasad i norm związanych z postępowaniem z więźniami, w tym Zasad i najlepszych praktyk ochrony osób pozbawionych wolności w Amerykach, zmienionych Europejskich Reguł Więziennych, Deklaracji z Kampali w sprawie warunków w więzieniach w Afryce,²¹ Deklaracji z Arusha w sprawie dobrej praktyki więziennej²² oraz Zasad i wytycznych dotyczących prawa do uczciwego procesu i pomocy prawnej w Afryce,

Powołując się na swoją rezolucję 65/230 z 21 grudnia 2010 r., p.t. "Dwunasty Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego", w której zaleciło ono Komisji ds. zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego stworzenie otwartej międzyrządowej grupy eksperckiej w celu wymiany informacji na temat najlepszych praktyk, jak również przepisów krajowych i istniejącego prawa międzynarodowego, oraz na temat nowelizacji istniejących Wzorcowych reguł minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z więźniami, tak, aby odzwierciedlały one najnowsze postępy w zakresie nauk penitencjarnych i najlepszych praktyk,

¹² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 40/33, aneks.

¹³ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/112, aneks.

¹⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113, aneks.

¹⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 65/229, aneks.

¹⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 34/169, aneks.

¹⁷ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 37/194, aneks.

¹⁸ *Ósmy Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania*

¹⁹ *ze sprawcami przestępstw, Havana, 27 sierpnia - 7 września 1990 r.: raport przygotowany przez Sekretariat*

²⁰ (publikacja ONZ, Nr Sprzedaży E.91.IV.2), rozdz. I, sekcja B.2, aneks.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 55/89, aneks.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 67/187, aneks.

²¹ Rezolucja Rady Ekonomiczno-Społecznej 1997/36, aneks.

²² Rezolucja Rady Ekonomiczno-Społecznej 1999/27, aneks.

Powołując się również na swoje rezolucje 67/188 z 20 grudnia 2012 r., 68/190 z 18 grudnia 2013 r. i 69/192 z 18 grudnia 2014 r., p.t. "Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami", w szczególności rezolucję 68/190, w której doceniło pracę Grupy Ekspertckiej w zakresie Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami, oraz rezolucję 69/192, w której podkreśliło, że należy dłożyć starań, aby sfinalizować proces nowelizacji, opierając się na zaleceniach wyrażonych podczas trzech spotkań Grupy Ekspertckiej oraz informacjach przekazanych przez państwa członkowskie,

Mając na uwadze, że w swojej rezolucji 68/190 uwzględniło zalecenia Grupy Ekspertckiej w zakresie zagadnień i zasad Wzorcowych reguł minimalnych, które mają być przedmiotem nowelizacji w następujących obszarach:

- (a) Poszanowanie przyrodzonej godności więźniów i ich wartości jako istot ludzkich (reguły 6, ustęp 1; 57-59; i 60, ustęp 1),
- (b) Usługi medyczne (reguły 22 - 26; 52; 62; i 71, ustęp 2),
- (c) Dyscyplina i kary, w tym rola personelu medycznego, odosobnienie i ograniczenie racji żywnościowej (reguły 27, 29, 31 i 32),
- (d) Badanie wszystkich przypadków zgonów w areszcie, jak również jakichkolwiek oznak lub zarzutów stosowania tortur lub niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania więźniów (reguły 7 oraz proponowane reguły 44 bis i 54 bis),
- (e) Ochrona i specjalne potrzeby podatnych grup osób pozbawionych wolności, z uwzględnieniem krajów znajdujących się w trudnych warunkach (reguły 6 i 7),
- (f) Prawo dostępu do obrońcy (reguły 30; 35, ustęp 1; 37; i 93),
- (g) Skargi i niezależne inspekcje (reguły 36 i 55),
- (h) Zmiana przestarzałej terminologii (reguły 22 - 26, 62, 82 i 83 oraz różne inne),
- (i) Szkolenie personelu w celu wdrożenia Wzorcowych reguł minimalnych (reguła 47),

Mając na uwadze fakt, iż w swojej rezolucji 69/192 powtórzyło, że wszelkie zmiany we Wzorcowych regułach minimalnych nie powinny mieć mniejszego zakresu, niż jakiegokolwiek istniejące standardy, ale powinny odzwierciedlać najnowsze postępy w zakresie nauk penitencjarnych i dobrych praktyk, tak, aby promować bezpieczeństwo i humanitarne warunki dla więźniów,

Mając na również uwadze szczegółowy proces konsultacji, którego punktem kulminacyjnym są zalecenia Grupy Ekspertckiej; proces trwający pięć lat, obejmujący techniczne i eksperckie konsultacje wstępne, spotkania w Wiedniu, Buenos Aires i Cape Town, RPA, a także aktywny udział i wkład państw członkowskich ze wszystkich regionów, wspieranych przez przedstawicieli sieci programów Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych oraz innych podmiotów Organizacji Narodów Zjednoczonych, w tym Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Podkomitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemocy, organizacji międzyrządowych, w tym Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, wyspecjalizowanych agencji w systemie Narodów Zjednoczonych, w tym Światowej Organizacji Zdrowia, a także organizacji pozarządowych i ekspertów indywidualnych w dziedzinie nauk penitencjarnych i praw człowieka,

Powołując się na swoją rezolucję 69/172 z 18 grudnia 2014 r., p.t. "Prawa człowieka w wymiarze sprawiedliwości", w której podkreśliło znaczenie zasady mówiącej, iż - z wyjątkiem tych zgodnych z prawem ograniczeń, które w oczywisty sposób wynikają z faktu pozbawienia wolności - osoby pozbawione wolności zachowują swoje bezwzględnie obowiązujące prawa

człowieka oraz wszystkie inne prawa człowieka i podstawowe swobody, przypomniało, że resocjalizacja i reintegracja osób pozbawionych wolności są jednymi z najważniejszych celów systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, na ile jest to możliwe zapewniając, że przestępcy są w stanie prowadzić praworządne i niezależne życie po swoim powrocie do społeczeństwa, a także wspomniało, między innymi, o komentarzu ogólnym nr 21 dotyczącym humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, przyjętym przez Komitet Praw Człowieka,²³

1. *Wyraża swoją wdzięczność* wobec Rządu RPA za organizację posiedzenia Grupy Ekspertkiej ds. Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami, które miało miejsce w Cape Town, RPA w dniach od 2 do 5 marca 2015 r., oraz zapewnienie wsparcia finansowego i kierownictwa w trakcie całego procesu nowelizacji, a także pragnie docenić konsensus osiągnięty w zakresie dziewięciu obszarów tematycznych i reguł, które Grupa Ekspertka ustanowiła przedmiotem nowelizacji na poprzednich posiedzeniach;²⁴

2. *Wyraża wdzięczność* wobec Rządu Argentyny za organizację i finansowanie posiedzenia Grupy Ekspertkiej w Buenos Aires w dniach od 11 do 13 grudnia 2012 r., a także wobec Rządu Brazylii za jego wkład finansowy w posiedzenie Grupy Ekspertkiej w Wiedniu w dniach od 25 do 28 marca 2014 r.;

3. *Docenia* wartość pracy wykonanej przez biuro posiedzenia Grupy Ekspertkiej zorganizowanego w Wiedniu w 2014 r. w przygotowanie - z pomocą Sekretariatu - dokumentacji posiedzenia Grupy Ekspertkiej, które miało miejsce w Cape Town w 2015 r., w szczególności zmienionego skonsolidowanego dokumentu roboczego;²⁵

4. *Zauważa*, że w Deklaracji z Doha w sprawie zintegrowania zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w szerszy program Narodów Zjednoczonych w celu sprostania wyzwaniom społecznym i gospodarczym oraz promowania rządów prawa na poziomie krajowym i międzynarodowym, a także udziału społeczeństwa, przyjętej przez Trzynasty Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego, który miał miejsce w Doha w dniach od 12 do 19 kwietnia 2015 r.,²⁶ Trzynasty Kongres z zadowoleniem przyjął pracę Grupy Ekspertkiej, a także zaznaczył się z projektem znowelizowanych Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami, sfinalizowanych przez Grupę Ekspertką na posiedzeniu, które miało miejsce w Cape Town w marcu 2015 r.;

5. *Przyjmuje* zaproponowaną nowelizację Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami, załączonych do niniejszej rezolucji, jako Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami;

---

²³ Oficjalny Dokument Zgromadzenia Ogólnego, Sesja czterdziesta siódma, Suplement Nr 40 (A/47/40), załącznik VI.B.

²⁴ Zob. E/CN.15/2015/17.

²⁵ UNODC/CCPCJ/EG.6/2015/2.

6. *Zatwierdza* zalecenie Grupy Ekspertkiej mówiące, że Reguły powinny być znane jako "Reguły Mandeli", na cześć spuścizny Prezydenta RPA, Nelsona Rolihlahla Mandeli, który spędził w więzieniu 27 lat podczas swojej walki o globalne prawa człowieka, równość, demokrację i promocję kultury pokoju;

7. *Postanawia* rozszerzyć zakres Międzynarodowego Dnia Nelsona Mandeli, świętowanego każdego roku dnia 18 lipca,²⁶ tak aby był znany również jako Dzień Praw Więźnia, aby promować humanitarne warunki pozbawienia wolności, podnosić świadomość o stałej części społeczeństwa, jaką są więźniowie oraz doceniać pracę personelu więziennego jako służbę szczególnie ważną dla społeczeństwa, a także zaprasza państwa członkowskie, organizacje regionalne i organizacje systemu Narodów Zjednoczonych do świętowania tej okazji w odpowiedni sposób;

8. *Potwierdza*, w kontekście ustępu 5 powyżej, uwagi wstępne do Reguł Mandeli, podkreśla niewiążący charakter Reguł, zauważa różnorodność struktur prawnych państw członkowskich, a także w tym zakresie przyznaje, że państwa członkowskie mogą dostosować zastosowanie Reguł zgodnie ze swoimi krajowymi strukturami prawnymi, odpowiednio, mając na uwadze ducha i cele tych Reguł;

9. *Zachęca* państwa członkowskie do dążenia do poprawienia warunków zatrzymania, zgodnie z Regułami Mandeli oraz wszystkimi innymi właściwymi mającymi zastosowanie standardami i normami Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, do kontynuacji wymiany dobrych praktyk w celu określenia wyzwań w realizacji Reguł oraz do dzielenia się swoimi doświadczeniami w zakresie sprostania tym wyzwaniom;

10. *Zachęca* Komisję ds. zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego do rozważenia, na jej nadchodzących sesjach, ponownego zwołania otwartej międzyrządowej Grupy Ekspertkiej ds. Wzorcowych reguł minimalnych postępowania z więźniami w celu sprecyzowania wniosków, środków niezbędnych do kontynuacji wymiany dobrych praktyk oraz wyzwań napotkanych podczas realizacji Reguł Mandeli;

11. *Zachęca* państwa członkowskie do promowania realizacji Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących ochrony nieletnich pozbawionych wolności¹⁴ oraz Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej (Reguły z Bangkoku);¹⁵

12. *Zaleca* państwom członkowskim kontynuację dążenia do obniżenia przeludnienia więzień i, gdzie jest to stosowne, korzystania ze środków o charakterze nieizolacyjnym jako alternatywy dla tymczasowego aresztowania, do promowania zwiększonego dostępu do systemu sprawiedliwości oraz mechanizmów obrony prawnej, do ugruntowania alternatyw pozbawienia wolności oraz wspierania programów resocjalizacji i reintegracji, zgodnie z Wzorcowymi regułami minimalnych środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie);¹⁰

13. *Zwraca uwagę* na znaczenie dobrowolnej wymiany doświadczeń i dobrych praktyk wśród państw członkowskich oraz z odpowiednimi podmiotami międzynarodowymi, gdy jest to odpowiednie, a także na znaczenie zapewnienia wsparcia technicznego państwom członkowskim w celu zapewnienia lepszego wdrożenia Reguł Mandeli, na prośbę tych państw;

---

²⁶ Patrz rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 64/13.

14. *Zachęca* państwa członkowskie do rozważenia przydzielenia odpowiednich zasobów ludzkich i finansowych do pomocy w polepszeniu warunków w więzieniach i stosowaniu Reguł Mandeli;

15. *Prosi* Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępczości o zapewnienie szerokiego rozpowszechnienia Reguł Mandeli, zaprojektowanie wytycznych i zapewnienie państwom członkowskim pomocy technicznej i usług doradczych w zakresie reformy prawa karnego, aby rozwinąć lub umocnić ustawodawstwo, procedury, polityki i praktyki penitencjarne zgodnie z Regułami;

16. *Udziela pochwały* Komisji ds. zapobiegania przystępczości i wymiaru sprawiedliwości sądownictwa karnego za jej ciągły wkład w doskonalenie wymiaru sprawiedliwości poprzez rozwoju i podnoszenie jakości standardów i norm międzynarodowych w zakresie zapobiegania przystępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, a także wzywa państwa członkowskie do kontynuowania wysiłków w tym zakresie;

17. *Prosi* Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępczości o kontynuowanie promowania stosowania standardów i norm Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przystępstwom i wymiaru sprawiedliwości przez, między innymi, świadczenie usług doradczych i wsparcia technicznego państwom członkowskim na ich prośbę, w tym pomocy w zapobieganiu przystępczości, w zakresie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i reformy prawnej, a także w organizacji szkoleń dla personelu organów ochrony porządku publicznego, zapobiegania przystępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych oraz wsparcia w zakresie administracji i zarządzania systemami prawa karnego i penitencjarnymi, tym samym przyczyniając się do zwiększenia ich wydajności i możliwości;

18. *Zachęca* państwa członkowskie oraz innych sponsorów do przekazania funduszy pozabudżetowych na cele opisane powyżej, zgodnie z regułami i procedurami Narodów Zjednoczonych;

19. *Potwierdza* istotną rolę sieci programów Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przystępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, organizacji międzyrządowych i pozarządowych posiadających status doradczy w Radzie Ekonomiczno-Społecznej w procesie nowelizacji oraz przyczynianiu się do rozpowszechniania, promocji i praktycznego stosowania Reguł Mandeli, zgodnie z procedurami ich skutecznego wdrożenia.

Aneks

Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli)

Uwaga wstępna 1

Poniższe reguły nie mają na celu szczegółowego opisanie wzorcowego systemu rozwiązań dotyczących instytucji o charakterze izolacyjnym. Dążą one jedynie, w oparciu o powszechnie zaakceptowane współczesne poglądy oraz zasadnicze elementy najbardziej odpowiednich spośród istniejących obecnie systemów, do ustalenia tego, co jest powszechnie uznawane jako właściwe zasady i praktyka postępowania z więźniami oraz zarządzania zakładami karnymi.

Uwaga wstępna 2

1. Z uwagi na wielką różnorodność istniejących na świecie uwarunkowań prawnych, społecznych, gospodarczych i geograficznych, oczywistym jest, iż nie wszystkie z niniejszych reguł mogą być stosowane we wszystkich miejscach i w każdym czasie. Niemniej jednak, reguły te powinny stymulować podejmowanie stałych wysiłków mających na celu przezwyciężenie praktycznych trudności w ich realizacji, ze świadomością, że jako całość reprezentują one minimalne warunki uznane przez Narody Zjednoczone za odpowiednie.

2.

2. Z drugiej strony, niniejsze reguły dotyczą dziedziny, w której poglądy podlegają ciągłemu rozwojowi. Nie mają one zatem na celu wykluczenia nowych doświadczeń i praktyk, pod warunkiem, iż te dążą do rozwinięcia celów oraz pozostają w zgodzie z zasadami, które wywodzą się z tekstu niniejszych reguł jako całości. Zawsze będzie uznawane za usprawiedliwione, gdy centralne organy więzienne zezwolą na stosowanie tak rozumianych odstępstw.

Uwaga wstępna 3

3. Część I niniejszych reguł dotyczy zarządzania zakładami karnymi w ogóle i znajduje zastosowanie do wszystkich kategorii więźniów, zarówno kryminalnych, jak i osób pozbawionych wolności z tytułu odpowiedzialności cywilnej, osób nie osadzonych bądź skazanych, włączając w to także więźniów poddanych "środkom bezpieczeństwa" lub środkom poprawczym orzeczonym przez sędziego.

4. Część II zawiera reguły znajdujące zastosowanie tylko do poszczególnych kategorii osób uwięzionych, o których mowa w każdym z rozdziałów. Niemniej, reguły przewidziane w rozdziale A, które odnoszą się do więźniów skazanych, będą w równym stopniu znajdowały zastosowanie do więźniów, o których mowa jest w rozdziałach B, C i D, pod warunkiem, że nie będą one sprzeczne z regułami odnoszącymi się do tych kategorii więźniów i będą dla nich korzystne.

Uwaga wstępna 4

1. Niniejsze reguły nie dążą do uregulowania zarządzania instytucjami dla osób młodych, takich jak zakłady borstalowskie czy szkoły poprawcze, ale zasadniczo część I w równym stopniu może znaleźć zastosowanie również w takich instytucjach.

2. Kategoria „młodych więźniów” powinna obejmować przynajmniej wszystkie młode osoby podlegające jurysdykcji sądów dla nieletnich. Co do zasady takie młode osoby nie powinny być skazywane na karę pozbawienia wolności.

I. Zasady o zastosowaniu ogólnym Zasady podstawowe

Reguła 1

Wszyscy więźniowie traktowani będą z szacunkiem wynikającym z ich przyrodzonej godności i wartości jako istot ludzkich. Wobec żadnej osoby uwięzionej nie będą stosowane tortury ani też inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie i wszyscy więźniowie będą przed nimi chronieni. Żadne okoliczności nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Przez cały czas zapewnione będzie bezpieczeństwo więźniów, dostawców usług i odwiedzających.

Reguła 2

1. Poniższe reguły będą stosowane bezstronnie. Nie będzie stosowana żadna dyskryminacja ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, przekonania polityczne bądź inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie bądź inny status. Konieczne jest poszanowanie przekonań religijnych i moralnych więźniów.

2. Celem stosowania w praktyce zasady niedyskryminacji, administracja więzienna będzie uwzględniać poszczególne potrzeby więźniów, w szczególności najbardziej wrażliwych kategorii osób znajdujących się w więzieniach. Należy przedsięwziąć niedyskryminujące środki mające na celu ochronę i promowanie praw więźniów, którzy posiadają szczególne potrzeby.

Reguła 3

Uwięzienie i inne środki skutkujące odizolowaniem osób od świata zewnętrznego są dotkliwie przez sam fakt odebrania prawa do decydowania o sobie w wyniku pozbawienia wolności. Dlatego też system penitencjarny, z wyjątkiem sytuacji, gdy będzie to wynikało z uzasadnionego odseparowania lub zastosowania odpowiednich środków w celu utrzymania dyscypliny, nie będzie wzmagał dolegliwości wiążących się z taką sytuacją.

Reguła 4

1. Celem stosowania kary pozbawienia wolności lub podobnego środka wywołującego skutek pozbawienia wolności jest przede wszystkim ochrona społeczeństwa przed przestępczością i zmniejszenie ilości przypadków recydywy. Cel ten może być osiągnięty jedynie wtedy, gdy zastosowany okres uwięzienia, w takim stopniu, w jakim jest to możliwe, zapewnia, by po powrocie do społeczeństwa sprawca przestępstwa był skłonny i zdolny przestrzegać prawa oraz prowadzić życie samodzielnie zarabiając na swoje utrzymanie.

2. W tym celu administracja więzienna oraz inne właściwe organy powinny oferować wykształcenie, szkolenia zawodowe i pracę, a także inne formy pomocy, które będą właściwe i dostępne, łącznie ze środkami o charakterze zaradczym, moralnym, duchowym, zdrowotnym i sportowym. Wszystkie takie programy, czynności i usługi powinny być zapewniane odpowiednio do indywidualnie określonych potrzeb postępowania z więźniami.

Reguła 5

1. Reżim instytucji o charakterze izolacyjnym powinien dążyć do zminimalizowania różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności, które powodują zmniejszenie u więźniów poczucia odpowiedzialności lub szacunku należnego im jako istotom ludzkim.

2. Administracja więzienna podejmie wszystkie uzasadnione kroki i uregulowania w celu zapewnienia więźniom niepełnosprawnym fizycznie, psychicznie lub w inny sposób pełnego i skutecznego dostępu do życia więziennego na sprawiedliwych zasadach.

Ewidencja

Reguła 6

W każdym miejscu, w którym przebywają osoby uwięzione, będzie prowadzony standaryzowany system ewidencji więźniów. Taki system może mieć formę elektronicznej bazy danych ewidencji lub księgi ewidencyjnej z ponumerowanymi i podpisanymi stronami. Wprowadzone będą procedury mające zagwarantować bezpieczny szlak audytu oraz uniemożliwić nieuprawniony dostęp lub modyfikację jakichkolwiek informacji zawartych w tym systemie.

Reguła 7

Żadna osoba nie będzie przyjęta do zakładu karnego bez ważnej decyzji o uwięzieniu. Następujące informacje będą zawarte w systemie ewidencji więźniów w odniesieniu do każdego nowoprzyjętego więźnia:

- (a) dokładne informacje umożliwiające ustalenie jego tożsamości, z poszanowaniem jego subiektywnie postrzeganej płci;
- (b) powody uwięzienia i organ, który wydał decyzję o uwięzieniu, a także data, czas i miejsce aresztowania;
- (c) dzień i godzina przyjęcia i zwolnienia oraz każdego przeniesienia;
- (d) jakiegokolwiek widoczne urazy oraz skargi dotyczące wcześniejszego złego traktowania;
- (e) spis przedmiotów osobistych więźnia;
- (f) imiona i nazwiska członków jego rodziny, w tym jego dzieci, jeśli takowe posiada, wieku tych dzieci, miejsca przebywania i prawa do opieki lub kurateli;
- (g) awaryjne dane kontaktowe i informacje o najbliższych krewnych osoby uwięzionej.

Reguła 8

Następujące informacje zostaną wpisane w systemie ewidencji więźniów w trakcie pobytu w więzieniu, jeśli ma to zastosowanie:

- (a) informacje związane z procesem sądowym, w tym daty przesłuchań sądowych oraz reprezentacja prawna;
- (b) wstępne sprawozdania oceniające i klasyfikujące;
- (c) informacje dotyczące zachowania i dyscypliny;
- (d) wnioski i skargi, w tym zarzuty stosowania tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami, o ile nie mają one poufnego charakteru;
- (e) informacje o zastosowaniu sankcji dyscyplinarnych;
- (f) informacje o okolicznościach oraz powodach jakiegokolwiek obrażeń lub śmierci, a w tym drugim przypadku także miejsca przeznaczenia zwłok.

Reguła 9

Wszelkie zapisy wspomniane w regułach 7 i 8 pozostaną poufne i zostaną udostępnione jedynie tym, których obowiązki zawodowe wymagają dostępu do takich zapisów. Każda osoba uwięziona otrzyma dostęp do zapisów odnoszących się do niej, z zastrzeżeniem zmian redakcyjnych dopuszczanych przez prawo krajowe, a także otrzyma oficjalną kopię takich zapisów w chwili uwolnienia.

Reguła 10

Systemy ewidencji więźniów będą również wykorzystane do generowania rzetelnych danych na temat tendencji i cech populacji więziennej, w tym wskaźników obłożenia, w celu stworzenia podstawy do podejmowania decyzji opartych na faktach.

Oddzielenie poszczególnych kategorii więźniów*Reguła 11*

Więźniowie poszczególnych kategorii będą umieszczani w odrębnych instytucjach bądź częściach instytucji, przy wzięciu pod uwagę ich płci, wieku, uprzednich skazań, podstawy prawnej uwięzienia oraz wymogów postępowania z nimi. Oznacza to, że:

(a) mężczyźni i kobiety, w takim stopniu, jak to możliwe, będą umieszczani w odrębnych instytucjach; w instytucjach przyjmujących zarówno mężczyzn, jak i kobiety, części instytucji przeznaczone dla kobiet będą całkowicie oddzielone;

(b) osoby nieosądzone będą oddzielone od osób skazanych;

(c) osoby uwięzione za długi oraz inne osoby uwięzione z tytułu odpowiedzialności cywilnoprawnej będą oddzielone od osób uwięzionych za popełnienie przestępstw kryminalnych;

(d) młodzi więźniowie będą oddzieleni od osób dorosłych.

Zakwaterowanie*Reguła 12*

W jednoosobowych celach lub pokojach przeznaczonych do izolowania w porze nocnej należy umieszczać tylko po jednym więźniu. Jeśli ze szczególnych powodów, takich jak przejściowe przepełnienie, konieczne stanie się, by centralna administracja więzienna zastosowała odstępstwo od tej reguły, nie jest wskazane, by jeden pokój lub celę zajmowało dwóch więźniów.

W przypadkach wieloosobowych sal sypialnych zajmowane one będą przez więźniów starannie dobranych, jako nadających się do wspólnego przebywania w takich warunkach. Nocą stosowany będzie regularny nadzór odpowiedni do rodzaju zakładu karnego.

Reguła 13

Pomieszczenia przeznaczone do użytku więźniów, zwłaszcza pomieszczenia sypialne, będą spełniały wszelkie wymogi zdrowotne, z odpowiednim uwzględnieniem warunków klimatycznych, w szczególności wymogi odpowiedniej zawartości powietrza, minimalnej powierzchni, oświetlenia, ogrzewania i wentylacji.

Reguła 14

We wszystkich miejscach, w których więźniowie mają mieszkać lub pracować:

(a) okna będą wystarczająco duże, aby umożliwić więźniom czytanie lub pracę przy naturalnym świetle, i będą skonstruowane w taki sposób, aby zapewnić dopływ świeżego powietrza, niezależnie od tego, czy jest zainstalowana sztuczna wentylacja;

(b) więźniom zapewnione będzie sztuczne oświetlenie, tak, aby mogli czytać lub pracować bez uszczerbku dla wzroku.

Reguła 15

Urządzenia sanitarne będą odpowiednie do zapewnienia każdemu więźniowi możliwości zaspokojenia potrzeb naturalnych w czysty i przyzwoity sposób.

Reguła 16

Zapewnione zostaną odpowiednie urządzenia do kąpieli i natryski posiadające temperaturę dostosowaną do klimatu, tak, aby każdy więzień był w stanie, oraz mógł być zobowiązany, do korzystania z kąpieli lub prysznicza tak często, jak będzie to konieczne dla zapewnienia ogólnej higieny, stosownie do pory roku i regionu geograficznego, ale przynajmniej jeden raz w tygodniu w przypadku klimatu umiarkowanego.

Reguła 17

Wszystkie pomieszczenia więzienne używane regularnie przez więźniów będą w każdych okolicznościach utrzymywane we właściwym stanie oraz ścisłej czystości.

Higiena osobista

Reguła 18

1. Od więźniów wymagać się będzie zachowania higieny osobistej i w tym celu zapewni się im wodę oraz takie przybory toaletowe, jakie będą niezbędne dla zachowania zdrowia i czystości.

2. Aby więźniowie mogli utrzymać wygląd odpowiedni do zachowania godności osobistej, zapewnione zostaną środki niezbędne do właściwej pielęgnacji włosów i zarostu; mężczyźni będą mieć możliwość regularnego golenia się.

Odzież i pościel

Reguła 19

1. Każdemu więźniowi, któremu nie wolno nosić odzieży własnej, zapewni się komplet odzieży odpowiedni do klimatu i niezbędny do zachowania zdrowia. Odzież taka w żaden sposób nie będzie hańbiąca bądź poniżająca.

2. Całość odzieży będzie czysta i utrzymywana we właściwym stanie. Bielizna będzie zmieniana i prana wystarczająco często dla zachowania higieny.

3. W szczególnych okolicznościach, gdy więzień w określonym celu za zgodą opuszcza instytucję o charakterze izolacyjnym, zezwoli mu się nosić własną, bądź inną niezwracającą uwagi odzież.

Reguła 20

Jeśli więźniom zezwala się nosić własną odzież, zapewni się przy przyjmowaniu do instytucji o charakterze izolacyjnym, by była ona czysta i w stanie nadającym się do użytku.

Reguła 21

Każdemu więźniowi, odpowiednio do miejscowych i krajowych zwyczajów, zapewni się oddzielne łóżko wraz z oddzielną pościelą w wystarczającej ilości, która powinna być czysta w momencie jej wydawania, utrzymywana w porządku, oraz wystarczająco często zmieniana w celu zapewnienia jej czystości.

Żywność*Reguła 22*

1. Każdemu więźniowi w przyjętych porach dnia administracja więzienna zapewni posiłki o wartości odżywczej odpowiedniej do zachowania zdrowia i sił, pełnowartościowe oraz odpowiednio przygotowane i podane.
2. Woda pitna będzie dostępna dla każdego więźnia kiedykolwiek będzie jej potrzebował.

Ćwiczenia fizyczne i sport*Reguła 23*

1. Każdy więzień, który nie jest zatrudniony przy pracach wykonywanych na wolnym powietrzu, będzie miał codzienną, przynajmniej jednogodzinną, możliwość wykonywania odpowiednich ćwiczeń fizycznych na wolnym powietrzu, jeśli warunki pogodowe na to pozwalają.
2. Młodzi więźniowie, oraz inni będący w odpowiednim wieku i kondycji fizycznej, otrzymają w czasie przeznaczonym na ćwiczenia fizyczne możliwość wykonywania ćwiczeń sportowych i rekreacyjnych. W tym celu należy zapewnić odpowiednią przestrzeń, urządzenia i wyposażenie.

Usługi medyczne*Reguła 24*

1. Zapewnienie więźniom opieki zdrowotnej stanowi odpowiedzialność państwową. Więźniowie powinni mieć dostęp do opieki zdrowotnej o takim samym standardzie, jaki dostępny jest tym, którzy nie są uwięzieni oraz powinni mieć dostęp do niezbędnych usług medycznych nieodpłatnie, bez dyskryminacji ze względu na ich status prawny.
2. Usługi medyczne powinny być zorganizowane w ścisłym powiązaniu z powszechną służbą zdrowia w sposób gwarantujący ciągłość leczenia i opieki, w tym leczenia HIV, gruźlicy oraz innych chorób zakaźnych, jak również uzależnienia od narkotyków.

Reguła 25

1. Każdy zakład karny będzie posiadać służby medyczne zajmujące się oceną, promowaniem, ochroną i poprawą fizycznego i psychicznego zdrowia więźniów, zwracając szczególną uwagę na więźniów ze specjalnymi potrzebami medycznymi lub problemami zdrowotnymi hamującymi ich proces rehabilitacji.
2. Służby medyczne będą obejmować zespół interdyscyplinarny składający się z odpowiednio wykwalifikowanego personelu, działającego z zachowaniem całkowitej niezależności klinicznej i posiadającego wystarczającą wiedzę z dziedziny psychologii i psychiatrii. Pomoc stomatologa powinna być dostępna dla każdego więźnia.

Reguła 26

1. Służby medyczne sporządzą i będą przechowywać dokładną, aktualną i poufną dokumentację medyczną wszystkich więźniów. Każdy więzień może poprosić o wgląd w swoją dokumentację. Więzień może wyznaczyć osobę trzecią, która ma uzyskać wgląd w jego dokumentację medyczną.
2. Po przeniesieniu więźnia dokumentacja medyczna zostanie przekazana służbom medycznym instytucji przyjmującej i będzie objęta tajemnicą lekarską.

Reguła 27

1. Wszystkie zakłady karne zapewnią szybki dostęp do opieki lekarskiej w nagłych przypadkach. Więźniowie, którzy wymagają leczenia specjalistycznego lub zabiegu chirurgicznego, będą przenoszeni do wyspecjalizowanych instytucji lub szpitali cywilnych. W sytuacji, gdy zakład posiada pomieszczenia szpitalne, to dysponują one odpowiednią kadrą i wyposażeniem, tak, aby zapewnić skierowanym do nich więźniom właściwą opiekę i leczenie.
2. Decyzje lekarskie mogą podejmować tylko właściwi pracownicy służby zdrowia i nie mogą one zostać uchylone lub zignorowane przez personel pozamedyczny zatrudniony w zakładzie karnym.

Reguła 28

W zakładach karnych dla kobiet powinny istnieć specjalne pomieszczenia służące wszelkiej koniecznej przedporodowej i poporodowej opiece i leczeniu. W przypadkach, gdy będzie to możliwe zapewni się, aby poród odbywał się w szpitalu znajdującym się poza zakładem karnym. Jeśli dziecko urodzi się w zakładzie karnym, informacja ta nie będzie umieszczana w akcie urodzenia.

Reguła 29

1. Decyzja o pozostawieniu dziecka z matką w zakładzie karnym będzie podejmowana w oparciu o najlepszy interes tego dziecka. W przypadkach, gdy zezwala się, aby niemowlęta pozostały wraz ze swoimi matkami w zakładzie, zapewni się:

Wewnętrzne lub zewnętrzne żłobki z wykwalifikowanym personelem, gdzie dzieci są pozostawiane, gdy nie znajdują się pod opieką swojego rodzica;

Pediatryczne usługi medyczne, w tym przesiewowe badania zdrowotne wykonywane w momencie przyjęcia oraz ciągłe monitorowanie ich rozwoju przez specjalistów.

Dzieci przebywające w zakładzie karnym z matką nigdy nie będą traktowane jak więźniowie.

Reguła 30

Lekarz lub inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia, niezależnie od tego, czy musi składać sprawozdania lekarzowi, ma obowiązek obejrzeć, zbadać i porozmawiać z każdym więźniem tak szybko, jak to możliwe po jego przyjęciu, a także później, gdy będzie to potrzebne. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

- (a) rozpoznanie potrzeb zdrowotnych oraz podjęcie wszelkich niezbędnych środków w celu leczenia;

Wykrycie złego traktowania, na jakie mogli być narażeni przeniesieni więźniowie przed przyjęciem do danego więzienia;

Wykrycie jakichkolwiek oznak presji psychologicznej lub innego rodzaju spowodowanej faktem pozbawienia wolności, w tym między innymi, ryzyka samobójstwa lub samookaleczenia i objawów odstawiennych będących wynikiem zażywania narkotyków, leków lub alkoholu; a także podejmowanie wszelkich odpowiednich zindywidualizowanych środków zaradczych;

Oddzielenie więźniów, co do których podejrzewa się, iż są nosicielami chorób zakaźnych, a także zapewnienie im właściwego leczenia w okresie zakażenia;

Określenie fizycznej zdolności więźniów do pracy, do ćwiczeń fizycznych oraz brania udziału w innych czynnościach, zależnie od potrzeb.

Reguła 31

Lekarz lub, w stosownych przypadkach, inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia będzie sprawował codzienną opiekę nad chorymi więźniami, wszystkimi, którzy uskarżają się na problemy fizyczne lub psychiczne lub urazy oraz każdym więźniem, na którego stan zdrowia zwróci szczególną uwagę. Wszystkie badania lekarskie będą wykonywane z zachowaniem całkowitej tajemnicy lekarskiej.

Reguła 32

Związek pomiędzy lekarzem lub innym pracownikiem służby zdrowia oraz więźniami będzie podlegał takim samym standardom etycznym i profesjonalnym, jakie mają zastosowanie do pacjentów znajdujących się na wolności, w szczególności:

Obowiązek ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego więźniów oraz zapobiegania i leczenia chorób wyłącznie na podstawie przesłanek klinicznych;

Przestrzeganie autonomii więźniów odnośnie własnego zdrowia i świadomej zgody na udział w badaniu w relacji lekarz-pacjent;

Zachowanie informacji medycznych w tajemnicy, chyba że utrzymanie takiej tajemnicy stanowiłoby rzeczywiste i nieuchronne zagrożenie dla pacjenta lub innych osób;

Bezwzględny zakaz angażowania, w sposób aktywny lub bierny, w czynności, które mogą stanowić tortury lub inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, w tym eksperymenty medyczne lub naukowe, które mogą być szkodliwe dla zdrowia więźnia, takie jak pobieranie komórek, tkanek lub organów więźnia.

Bez uszczerbku dla ustępu 1 pkt d) niniejszej reguły, więźniowie mogą mieć możliwość, za ich dobrowolną i świadomą zgodą i zgodnie z obowiązującym prawem, wzięcia udziału w testach klinicznych oraz innych badaniach nad zdrowiem dostępnych dla osób znajdujących się na wolności, jeśli można się spodziewać, że przyniosą bezpośrednie i istotne korzyści dla ich zdrowia, a także mogą stać się dawcami komórek, tkanek lub organów na potrzeby swojego krewnego.

Reguła 33

Lekarz powinien zgłosić dyrektorowi więzienia kiedykolwiek uzna, że zdrowie fizyczne lub psychiczne więźnia ucierpiało bądź może ucierpieć na skutek trwałego uwięzienia, bądź przez którykolwiek z warunków uwięzienia.

Reguła 34

Jeżeli w toku pierwszego badania więźnia po jego przyjęciu lub w toku późniejszego zapewniania mu opieki medycznej, pracownicy służby zdrowia zauważą jakiegokolwiek ślady tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, powinni udokumentować takie przypadki i zgłosić je właściwemu organowi medycznemu, administracyjnemu lub sądowemu. Należy przestrzegać właściwych gwarancji proceduralnych, tak aby nie narazić więźnia lub osób z nim/nią związanych na przewidywalne zagrożenie.

Reguła 35

Lekarz lub kompetentna placówka publicznej służby zdrowia będzie regularnie sprawdzała i doradzała dyrektorowi więzienia w sprawach:

- Ilości, jakości, sposobu przygotowania i podawania żywności;
- Higieny i czystości instytucji oraz więźniów;
- Urządzeń sanitarnych, ogrzewania, oświetlenia oraz wentylacji zakładu karnego;
- Stosowności i czystości odzieży i pościeli więźniów;

Przestrzegania reguł dotyczących ćwiczeń fizycznych i sportu w przypadkach, gdy nie ma specjalnego personelu odpowiedzialnego za aktywność fizyczną więźniów.

Dyrektor więzienia będzie brał pod uwagę raporty i sugestie przedstawiane przez lekarza bądź placówkę publicznej służby zdrowia zgodnie z ustępem 1 niniejszej reguły i regułą 33 oraz podejmie natychmiastowe kroki w celu realizacji tych zaleceń. Jeśli zalecenia nie należą do jego kompetencji lub się z nimi nie zgadza, natychmiast przedstawi własny raport oraz sugestie lekarza lub placówki publicznej służby zdrowia organowi zwierzchniemu.

Ograniczenia, dyscyplina i kary

Reguła 36

Dyscyplina i porządek będą konsekwentnie utrzymywane, ale bez nakładania większych restrykcji, niż jest to konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa oraz przestrzegania zasad funkcjonowania zakładu karnego.

Reguła 37

Poniższe kwestie będą zawsze określone przepisami prawnymi lub innymi regulacjami właściwych organów administracyjnych:

- (a) zachowanie stanowiące przekroczenie dyscyplinarne;

Rodzaje i czas trwania kar, które mogą być nałożone;

Organ właściwy do nakładania takich kar.

Jakakolwiek forma przymusowego oddzielenia od ogólnej populacji więziennej, taka jak odosobnienie, segregacja, oddziały intensywnej opieki lub cele ograniczone, niezależnie od tego, czy jest stosowana jako sankcja dyscyplinarna, czy dla utrzymania porządku i bezpieczeństwa, w tym informowanie o politykach i procedurach regulujących stosowanie i weryfikację przyjęcia i zwolnienia z jakiegokolwiek formy niedobrowolnego oddzielenia.

Reguła 38

Zachęca się administrację więzienną do stosowania, w możliwym zakresie, środków mających na celu zapobieganie konfliktom, mediacji lub wszelkich innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów w celu zapobiegania popełnianiu przekroczeń dyscyplinarnych lub rozwiązywania konfliktów.

W przypadku więźniów, wobec których została zastosowana kara oddzielenia, administracja więzienna podejmie niezbędne środki w celu złagodzenia potencjalnych szkodliwych skutków, jakie pozbawienie ich wolności może mieć na nich oraz na społeczności po zwolnieniu tych osób z więzienia.

Reguła 39

Żaden więzień nie będzie karany, poza sytuacjami, gdy nastąpi to w zgodzie z przepisami prawnymi lub przepisami regulacji, o której mowa w regule 37 oraz zgodnie z zasadami sprawiedliwości i prawa do uczciwego procesu. Więzień nigdy nie będzie karany dwukrotnie za to samo działanie lub wykroczenie.

Administracja więzienna zapewni proporcjonalność sankcji dyscyplinarnej do przekroczenia, za którego została ona nałożona oraz będzie prowadzić właściwy rejestr wszystkich nałożonych sankcji dyscyplinarnych.

Przed nałożeniem sankcji dyscyplinarnych administracja więzienna rozważy, czy i w jaki sposób choroba psychiczna więźnia lub jego upośledzenie rozwojowe mogły przyczynić się do postępowania więźnia oraz popełnienia przekroczenia lub działania będącego podstawą zarzutu dyscyplinarnego. Administracja więzienna nie nałoży kary na jakiegokolwiek postępowanie więźnia, które zostanie uznane za bezpośredni skutek choroby psychicznej lub upośledzenia intelektualnego tego więźnia.

Reguła 40

Żadnemu więźniowi nie może być powierzane pełnienie na rzecz zakładu obowiązków obejmujących wykonywanie władzy dyscyplinarnej.

Niemniej, zasada ta nie stoi na przeszkodzie właściwemu funkcjonowaniu systemów opartych na samorządzie, w których określone czynności bądź obowiązki o charakterze społecznym, edukacyjnym lub sportowym powierzone są, pod nadzorem, podzielonym na grupy więźniom, w ramach realizacji celów związanych z postępowaniem z więźniami.

Reguła 41

1. Jakiegokolwiek domniemanie naruszenia zasad dyscypliny przez więźnia zostanie zasygnalizowane niezwłocznie kompetentnej władzy, która bez zbędnej zwłoki podejmie śledztwo.

Więźniowie są informowani niezwłocznie, w języku, jaki rozumieją i w szczegółach, o charakterze zarzutów przeciwko nim, a także dysponują czasem i środkami pozwalającymi przygotować im obronę.

Więźniowie mają prawo bronić się samodzielnie lub za pomocą pełnomocnika prawnego, jeśli wymaga tego interes sprawiedliwości, szczególnie w przypadku poważnych zarzutów przekroczenia dyscypliny. Więźniowie otrzymują bezpłatną pomoc tłumacza, jeśli nie rozumieją języka lub nie mówią w języku używanym podczas rozprawy dyscyplinarnej.

Więźniowie mają możliwość wnieść o sądową rewizję nałożonych na nich sankcji dyscyplinarnych.

W przypadku, gdy naruszenie dyscypliny jest traktowane jak przestępstwo, więźniowie mają prawo do wszelkich gwarancji uczciwego procesu, jakie mają zastosowanie w postępowaniach karnych, w tym nieograniczony dostęp do radcy prawnego.

Reguła 42

Wszyscy więźniowie będą mieli zapewnione ogólne warunki bytowe ujęte w tych regulach, w tym te związane z oświetleniem, wentylacją, temperaturą, higieną, żywieniem, wodą pitną, dostępem do otwartej przestrzeni i ćwiczeń fizycznych, higieną osobistą, opieką zdrowotną i odpowiednią przestrzenią osobistą.

Reguła 43

Tortury lub inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie będą całkowicie zabronione jako ograniczenia lub sankcje dyscyplinarne. W szczególności zakazane będą następujące praktyki:

Bezterminowe odosobnienie;

Przedłużone odosobnienie;

Umieszczenie więźnia w ciemnej lub stale oświetlonej celi;

Kary cielesne lub ograniczenia racji żywnościowej więźnia lub ilości spożywanej przez niego wody pitnej;

Kary zbiorowe.

Jako kary za przekroczenia dyscyplinarne nigdy nie stosuje się krępowania.

Kary dyscyplinarne lub środki restrykcyjne nie zawierają całkowitego zakazu kontaktów z rodziną. Możliwość kontaktu z rodziną może zostać ograniczona na określony czas tylko w wyjątkowych sytuacjach, wymaganych do utrzymania bezpieczeństwa i porządku.

Reguła 44

Dla celów niniejszych reguł, kara odosobnienia odnosi się do umieszczenia więźnia w osobnej celi na 22 lub więcej godzin dziennie, bez znaczącego kontaktu z drugą osobą. Przedłużające się odosobnienie oznacza umieszczenie więźnia w oddzielnej celi na okres powyżej 15 kolejnych dni.

Reguła 45

Kara odosobnienia nakładana jest tylko w wyjątkowych przypadkach na określony czas, który jest możliwie krótki i podlega niezależnej rewizji oraz jest nakładana wyłącznie za zgodą właściwych organów. Nie będzie nigdy nakładana na podstawie wyroku więźnia.

Nałożenie kary odosobnienia jest zakazane w przypadku więźniów z upośledzeniem psychicznym lub fizycznym w przypadku, gdy kara ta mogłaby pogorszyć ich stan. Zastosowanie ma zakaz nakładania kary odosobnienia oraz podobnych kar w przypadkach z udziałem kobiet i dzieci, o których mowa w innych standardach i normach Narodów Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych,²⁷.

Reguła 46

Pracownicy medyczni nie mają żadnego wpływu na nakładanie kar dyscyplinarnych lub innych środków restrykcyjnych. Zwracają natomiast szczególną uwagę na stan zdrowia więźniów podlegających jakiegokolwiek formie przymusowego oddzielenia, także codziennie odwiedzając takich więźniów oraz zapewniając szybką pomoc medyczną i leczenie na życzenie takich więźniów lub personelu więziennego.

Pracownicy medyczni bezzwłocznie zgłoszą dyrektorowi więzienia wszelkie objawy negatywnego wpływu kar dyscyplinarnych lub innych środków restrykcyjnych na zdrowie fizyczne lub psychiczne więźnia odbywającego tego typu kary i będą doradzać dyrektorowi, jeśli uznają, że zakończenie lub zmiana w odbywaniu kary są konieczne ze względu na ich zdrowie fizyczne lub psychiczne.

Pracownicy medyczni mogą skontrolować i zalecić zmiany kary przymusowego oddzielenia więźnia, aby zapewnić, że takie odosobnienie nie zaostrzy stanu zdrowia więźnia bądź też jego upośledzenia psychicznego lub fizycznego.

Środki przymusu*Reguła 47*

Stosowanie łańcuchów, kajdan lub innych środków przymusu, które są z natury poniżające lub bolesne, jest zabronione.

Inne środki przymusu będą stosowane wyłącznie, gdy zezwała na to prawo oraz w następujących okolicznościach:

Jako zabezpieczenie przed ucieczką w czasie transportu, pod warunkiem, że zostaną one usunięte na czas, gdy więzień staje przed organami sądowymi lub administracyjnymi;

Na polecenie dyrektora więzienia, gdy zawiodą inne metody kontroli, w celu zapobiegnięcia samookaleczeniu więźnia, zranieniu innych osób lub zniszczeniu mienia; w takich przypadkach więzienia zakładu natychmiast skonsultuje się z lekarzem lub innym wykwalifikowanym pracownikiem służby zdrowia i przedstawi sprawę organowi zwierzchniemu.

Reguła 48

Gdy dopuszczone jest zastosowanie środków przymusu, zgodnie z ustępem 2 reguły 47, stosuje się następujące zasady:

²⁷ Patrz reguła 67 Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących ochrony nieletnich pozbawionych

wolności (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113, aneks); oraz reguła 22

Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia

wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej

(Reguły z Bangkoku) (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 65/229, aneks).

Środki przymusu stosuje się tylko wtedy, gdy inna, mniej restrykcyjna forma kontroli nie zmniejszyłaby skutecznie ryzyka związanego ze swobodnym poruszaniem się;

Sposób użycia środków przymusu będzie sposobem najmniej inwazyjnym, jaki jest konieczny i w uzasadniony sposób dostępny w celu kontroli ruchów więźnia, w oparciu o wysokość i charakter stwarzanego przez niego/nią ryzyka;

Środki przymusu stosuje się wyłącznie przez okres, w którym jest to wymagane i są usuwane tak szybko, jak to możliwe po ustaniu ryzyka związanego ze swobodnym poruszaniem się.

Środki przymusu nigdy nie będą stosowane wobec kobiet w ciąży, podczas porodu i zaraz po porodzie.

Reguła 49

Administracja więzienna powinna uzyskać dostęp do, a także zapewnić przeszkolenie w stosowaniu technik kontroli, które pozwoliłyby uniknąć konieczności zastosowania środków przymusu lub zmniejszyć ich inwazyjność.

Przeszukania więźniów i cel

Reguła 50

Prawa i przepisy regulujące przeszukania więźniów i cel będą zgodne ze zobowiązaniami w ramach prawa międzynarodowego i muszą uwzględniać międzynarodowe standardy i normy, z uwzględnieniem konieczności zapewnienia bezpieczeństwa w zakładzie karnym. Przeszukania będą prowadzone z poszanowaniem przyrodzonej godności ludzkiej i prywatności osoby przeszukiwanej, jak również zgodnie z zasadami proporcjonalności, legalności i konieczności.

Reguła 51

Przeszukania nie są wykorzystywane w celu nękania, zastraszania lub niepotrzebnego naruszenia prywatności więźnia. Dla celów odpowiedzialności, administracja więzienna będzie prowadziła odpowiednie zapisy przeszukań, w szczególności przeszukań osobistych i szczegółowych oględzin ciała oraz przeszukań cel, jak również przyczyn przeszukania, tożsamości osób przeprowadzających przeszukiwanie oraz każdego wyniku przeszukania.

Reguła 52

1. Przeszukania inwazyjne, w tym rewizje osobiste i szczegółowe oględziny ciała, powinny być wykonywane tylko wtedy, jeśli jest to absolutnie niezbędne. Zaleca się, aby administracja więzienna tworzyła i wykorzystywała metody alternatywne dla przeszukań inwazyjnych.

Przeszukania inwazyjne są przeprowadzane w sposób dyskretny przez osoby przeszkolone tej samej płci, co więźni.

2. Szczegółowe oględziny ciała są przeprowadzane tylko przez wykwalifikowanych pracowników służby zdrowia, innych niż ci odpowiedzialni w pierwszej kolejności za opiekę medyczną nad więźniem, lub przynajmniej przez personel odpowiednio przeszkolony przez pracownika medycznego w zakresie standardów higieny i BHP.

Reguła 53

Więźniowie mają możliwość posiadania, bez wglądu administracji więziennej, lub dostępu do dokumentów dotyczących ich postępowania sądowego.

Informowanie więźniów i skargi więźniów

Reguła 54

Każdemu więźniowi, w chwili jego przyjęcia do zakładu karnego, dostarczy się pisemną informację na temat:

Wymogów dyscyplinarnych zakładu oraz przepisów dotyczących postępowania z więźniami tej kategorii, do której ten więzień należy;

Jego praw, w tym ustalonych metod zasięgania informacji, dostępu do porad prawnych, w tym za pośrednictwem programów pomocy prawnej, a także procedur składania próśb lub skarg;

Swoich obowiązków, w tym obowiązujących sankcji dyscyplinarnych;

oraz

Wszystkich innych kwestii, jakie są potrzebne, aby umożliwić więźniowi przystosowanie się do życia w zakładzie.

Reguła 55

Informacje, o których mowa w regule 54 będą dostępne w najpowszechniej stosowanych językach, zgodnie z potrzebami populacji więziennej. W przypadku, gdy więzień nie rozumie żadnego z tych języków, zapewniona zostanie pomoc tłumacza.

Jeśli więzień nie potrafi czytać, powyższe informacje zostaną mu przekazane ustnie. Więźniowie z niepełnosprawnością sensoryczną otrzymają te informacje w sposób dostosowany do ich potrzeb.

Administracja więzienna wywiesi w widocznym miejscu skrócone wersje tych informacji w obszarach wspólnego przebywania więźniów.

Reguła 56

Każdy więzień będzie miał możliwość składania w każdym dniu roboczym wniosków lub skarg do dyrektora więzienia lub funkcjonariusza upoważnionego do reprezentowania dyrektora.

Możliwe będzie składanie wniosków lub skarg do właściwych inspektorów więziennych w czasie odbywania inspekcji. Więzień będzie miał możliwość swobodnej i w pełni poufnej rozmowy z takim inspektorem lub jakimkolwiek innym wizytującym funkcjonariuszem bez obecności dyrektora, czy też innych członków personelu zakładu.

Każdemu więźniowi zezwoli się na składanie wniosków lub skarg dotyczących jego traktowania, bez cenzury co do ich treści, do centralnych organów więziennych, organów sądowych lub innych właściwych organów, także tych, którym przysługuje prawo rozpatrywania odwołań lub usuwania nieprawidłowości.

Prawa, o których mowa w ustępach od 1 do 3 niniejszej reguły będą obejmować także obrońcę więźnia. W przypadkach, gdy ani więzień, ani jego obrońca nie mają możliwości zrealizować takich praw, może to uczynić członek rodziny więźnia lub jakakolwiek inna osoba, która dysponuje wiedzą w sprawie.

Reguła 57

Każdy wniosek lub skarga będą niezwłocznie rozpatrzone i bez nieuzasadnionej zwłoki udzielona zostanie na nie odpowiedź. Jeżeli wniosek lub skarga zostaną odrzucone, lub w przypadku nieuzasadnionej zwłoki, skarżący będzie mógł wnieść ten wniosek lub skargę przed organ sądowy lub innego rodzaju organ.

Należy zagwarantować, aby więźniowie mogli składać prośby lub skargi w sposób bezpieczny oraz, na prośbę skarżącego, poufny. Więzień lub inna osoba, o której mowa w ustępie 4 reguły 56, nie może być narażona na jakiegokolwiek ryzyko odwetu, zastraszania lub innych negatywnych konsekwencji spowodowanych przedłożeniem prośby lub skargi.

Zarzuty stosowania tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania więźniów będą rozpatrywane natychmiast i będą skutkować przeprowadzeniem szybkiego i bezstronnego dochodzenia przez niezależny organ krajowy, zgodnie z ustępami 1 i 2 reguły 71.

Kontakt z światem zewnętrznym

Reguła 58

Więźniom zezwoli się na komunikowanie się pod odpowiednim nadzorem z rodziną i przyjaciółmi w regularnych odstępach czasu:

Poprzez korespondencję pisemną oraz za pomocą, jeśli to możliwe, środków telekomunikacyjnych, elektronicznych oraz innych środków; oraz

Przez przyjmowanie odwiedzin.

Jeżeli dozwolone są odwiedziny małżeńskie, prawo to będzie stosowane bez dyskryminacji, a kobiety skazane na karę pozbawienia wolności będą mogły korzystać z niego na równi z mężczyznami. Należy utworzyć procedury oraz udostępnić obiekty celem zapewnienia sprawiedliwego i jednakowego dostępu, z odpowiednim uwzględnieniem bezpieczeństwa i godności.

Reguła 59

Więźniowie są osadzani, na ile to możliwe, w zakładach znajdujących się jak najbliżej ich domów lub miejsc resocjalizacji.

Reguła 60

Wpuszczenie odwiedzających na teren zakładu karnego uzależnione jest od ich zgody na przeszukanie. Odwiedzający może w dowolnej chwili wycofać swoją zgodę, w którym to przypadku administracja więzienna może odmówić mu wstępu na teren zakładu.

Procedury przeszukania i wstępu odwiedzających nie będą poniżające i będą podlegały zasadom zapewniającym przynajmniej taką samą ochronę, jak te określone w regułach od 50 do 52. Należy unikać przeprowadzania szczegółowych oględzin ciała oraz nie należy stosować ich w stosunku do dzieci.

Reguła 61

Więźniom będą przyznane stosowne możliwości, czas i środki niezbędne do widzeń, konsultowania się i komunikowania z obrońcą przez siebie wybranym lub osobą świadczącą pomoc prawną - bez zwłoki, podsłuchiwania i cenzury oraz w pełni poufnie - w jakiegokolwiek kwestii prawnej, zgodnie z obowiązującym prawem krajowym. Konsultacje mogą odbywać się w zasięgu wzroku, ale nie w zasięgu słuchu personelu więziennego.

Jeżeli więźniowie nie mówią językiem lokalnym, administracja więzienna ułatwi dostęp do usług niezależnego kompetentnego tłumacza.

Więźniowie powinni mieć dostęp do skutecznej pomocy prawnej.

Reguła 62

Więźniom będącym obywatelami innych państw zapewni się odpowiednie środki komunikowania się z przedstawicielami dyplomatycznymi i konsularnymi państw, których są obywatelami.

Więźniowie, którzy są obywatelami państw nieposiadających przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego w danym kraju, jak również uchodźcy i osoby nieposiadające żadnego obywatelstwa, będą dysponowali podobnymi środkami komunikowania się z przedstawicielem dyplomatycznym państwa, które reprezentuje ich interesy, lub też z innymi krajowymi lub międzynarodowymi organami, których zadaniem jest ochrona takich osób.

Reguła 63

Więźniów będzie się regularnie informować o ważniejszych wiadomościach poprzez lekturę gazet, czasopism, bądź też specjalnych wydawnictw instytucji o charakterze izolacyjnym, słuchanie transmisji bezprzewodowych, wykłady lub inne podobne środki, uznane i kontrolowane przez administrację zakładu.

Książki*Reguła 64*

Każdy zakład karny będzie dysponował biblioteką do użytku wszystkich kategorii więźniów, odpowiednio wyposażoną zarówno w książki o charakterze beletrystycznym, jak i oświatowym, a więźniowie będą zachęceni do pełnego korzystania z nich.

Religia

Reguła 65

Jeśli w zakładzie karnym przebywa wystarczająca liczba więźniów tego samego wyznania, zostanie wyznaczony lub zaakceptowany posiadający odpowiednie kwalifikacje przedstawiciel tego wyznania. Jeśli uzasadnione jest to liczbą więźniów i pozwalają na to warunki, osoba taka powinna zostać zaangażowana na stałe.

Odpowiedniemu przedstawicielowi danego wyznania, wyznaczonemu lub zaakceptowanemu zgodnie z ustępem 1 niniejszej zasady, w odpowiednich terminach zezwoli się na regularne odprawianie nabożeństw oraz składanie prywatnych wizyt duszpasterskich więźniom tego wyznania.

Żadnemu więźniowi nie odmówi się dostępu do odpowiedniego przedstawiciela jakiegokolwiek religii. Jednocześnie, gdy którykolwiek z więźniów sprzeciwi się wizycie jakiegokolwiek przedstawiciela religijnego, jego poglądy będą w pełni respektowane.

Reguła 66

W takim stopniu, w jakim to będzie możliwe, każdemu więźniowi zezwoli się na zaspokajanie jego potrzeb religijnych poprzez uczęszczanie na nabożeństwa odbywające się w zakładzie karnym oraz posiadanie książek na temat przestrzegania wskazań religijnych i obejmujących zasady wyznawanej przez niego religii.

Przechowywanie przedmiotów stanowiących własność więźniów

Reguła 67

Wszelkie pieniądze, kosztowności, odzież i inne przedmioty należące do więźnia, których zgodnie z przepisami zakładu nie wolno mu zatrzymać, zostaną w chwili przyjęcia do tego zakładu zdeponowane w bezpiecznym miejscu. Spis tych przedmiotów zostanie podpisany przez więźnia. Podjęte zostaną kroki w celu zachowania ich w dobrym stanie.

Z chwilą zwolnienia więźnia z zakładu wszelkie takie przedmioty i pieniądze będą mu zwrócone, z wyjątkiem tych, które więzień, w ramach posiadanego upoważnienia, wydał lub przesłał poza zakład, lub też gdy ze względów higieny konieczne stało się zniszczenie jakiegokolwiek części odzieży. Więzień podpisze pokwitowanie odbioru rzeczy i pieniędzy, które zostały mu zwrócone.

Jakiegokolwiek pieniądze lub przedmioty, które więzień otrzymał z zewnątrz, będą traktowane w ten sam sposób.

Jeżeli więzień będzie w posiadaniu jakichkolwiek narkotyków lub lekarstw, lekarz lub inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia zadecyduje, co uczynić z takimi przedmiotami.

Powiadamianie

Reguła 68

Każdy więzień będzie miał prawo, a także zapewnione mu zostaną możliwości i środki, by natychmiast poinformować swoją rodzinę lub jakąkolwiek inną osobę wyznaczoną jako osoba kontaktowa, o uwięzieniu go lub przeniesieniu do innej instytucji o charakterze izolacyjnym oraz o jakiegokolwiek poważnej chorobie lub urazie. Udostępnianie danych osobowych więźniów podlega prawu krajowemu.

Reguła 69

W przypadku śmierci więźnia, dyrektor więzienia natychmiast poinformuje o tym najbliższego krewnego więźnia lub osobę wyznaczoną do kontaktu w sytuacjach awaryjnych. Osoby wyznaczone przez więźnia do otrzymywania informacji o jego zdrowiu zostaną poinformowane przez dyrektora więzienia o przypadkach poważnej choroby, zranienia lub przeniesienia do zakładu opieki zdrowotnej. Na wyraźną prośbę więźnia jego małżonek lub najbliższy krewny nie będzie informowany o jego chorobie lub zranieniu.

Reguła 70

Więźnia natychmiast poinformuje się o śmierci lub poważnej chorobie jakiegokolwiek bliskiego krewnego lub partnera. W przypadku choroby bliskiego krewnego lub partnera, która stwarza zagrożenie życia, gdy tylko okoliczności na to pozwalają, więźniowi powinno się zezwolić na odwiedzenie chorego - pod eskortą lub samemu - bądź na uczestniczenie w pogrzebie bliskiego lub partnera w przypadku śmierci.

Dochodzenia*Reguła 71*

Niezależnie od wszczęcia wewnętrznego dochodzenia, dyrektor więzienia bez zwłoki powiadomi o każdym przypadku śmierci, zaginięcia lub poważnego urazu więźnia organ sądowy lub inny właściwy organ działający niezależnie od administracji więziennej uprawniony do przeprowadzenia szybkiego, bezstronnego i skutecznego dochodzenia w sprawie okoliczności oraz przyczyn takich przypadków. Administracja więzienna będzie w pełni współpracować z tym organem oraz zabezpieczy wszelkie dowody.

Obowiązek narzucony w ustępie 1 niniejszej reguły będzie w równym stopniu obowiązywał za każdym razem, gdy zaistnieją uzasadnione podstawy, by twierdzić, że w zakładzie doszło do stosowania tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karnia, niezależnie od tego, czy wniesiono oficjalną skargę.

Za każdym razem, gdy zaistnieją uzasadnione podstawy, by twierdzić, że dokonano nadużyć, o których mowa w ustępie 2 niniejszej reguły, natychmiast zostaną podjęte kroki mające zapewnić, że żadne osoby potencjalnie związane ze zdarzeniem nie biorą udziału w dochodzeniu i nie mają kontaktu ze świadkami, ofiarą lub rodziną ofiary.

Reguła 72

Administracja więzienna obchodzi się z ciałem zmarłego więźnia z szacunkiem i godnością. Ciało zmarłego więźnia zostanie zwrócone jego najbliższemu krewnemu w możliwie najkrótszym czasie, najpóźniej po zakończeniu dochodzenia. Administracja więzienna ułatwi zorganizowanie pogrzebu właściwego pod względem kulturowym w przypadku, gdy nie istnieje żadna inna odpowiedzialna strona skłonna lub zdolna to uczynić, a także będzie przechowywać kompletny rejestr tego pogrzebu.

Przenoszenie więźniów

Reguła 73

Kiedy więźniowie są przenoszeni do zakładu karnego lub z takiego zakładu, powinni być wystawiani w najmniejszym możliwym stopniu na widok publiczny. Powinny być podjęte odpowiednie kroki w celu ich ochrony przed zniewagami, ciekawością lub rozgłosem w jakiegokolwiek formie.

Transport więźniów w środkach transportu z niedostateczną wentylacją lub oświetleniem lub w jakikolwiek inny sposób, który poddawałby ich niepotrzebnym cierpieniom fizycznym, jest zabroniony.

Transport więźniów będzie odbywał się na koszt administracji oraz na równych warunkach dla każdego z nich.

Personel instytucji o charakterze izolacyjnym

Reguła 74

Administracja więzienna na każdym szczeblu składać się będzie ze starannie dobranego personelu, zważywszy na to, że to od jego uczciwości, humanitaryzmu, umiejętności zawodowych oraz predyspozycji osobistych do tej pracy zależy właściwe zarządzanie zakładem karnym.

Administracja więzienna będzie stale dążyła do wzbudzenia oraz utrwalenia, zarówno wśród personelu, jak i społeczeństwa, przekonania, że jej praca jest służbą publiczną o wielkim znaczeniu oraz będzie używać w tym celu odpowiednich środków informowania opinii publicznej.

W celu zabezpieczenia realizacji powyższych celów, personel zatrudniany będzie w pełnym wymiarze, jako zawodowi funkcjonariusze penitencjarni posiadający status pracowników państwowych, z zapewnieniem stałości zatrudnienia, uzależnionej jedynie od odpowiedniego sprawowania, wydajności pracy oraz sprawności fizycznej. Wynagrodzenie powinno być odpowiednie, tak aby zachęcić do tej pracy oraz skłonić do pozostania przy niej odpowiednich mężczyzn i kobiety. Dodatkowe świadczenia pracownicze oraz warunki służby powinny uwzględniać szczególnie wymagający charakter pracy.

Reguła 75

Cały personel więzienny będzie charakteryzował się odpowiednim poziomem wykształcenia oraz zapewnione mu zostaną możliwości i środki niezbędne do wykonywania swoich obowiązków w sposób profesjonalny.

Przed rozpoczęciem służby personel będzie przechodził szkolenie w zakresie swoich ogólnych i szczegółowych obowiązków, które będą odzwierciedlać współczesne oparte na dowodach najlepsze praktyki w zakresie nauk penitencjarnych. Warunkiem rozpoczęcia służby będzie zdanie egzaminów teoretycznych i praktycznych.

Po rozpoczęciu swojej służby i w trakcie swojej kariery zawodowej personel będzie utrzymywał i pogłębiał wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na regularnie organizowane kursy.

Reguła 76

Szkolenia, o których mowa w ustępie 2 reguły 75, będą obejmować przynajmniej szkolenia dotyczące:

Mających zastosowanie przepisów krajowych i polityk oraz właściwych międzynarodowych i regionalnych instrumentów określających zasady pracy i interakcji personelu zakładu karnego z więźniami;

Praw i obowiązków personelu zakładu w wykonywaniu swoich funkcji, w tym respektowania godności ludzkiej wszystkich więźniów oraz całkowitego zakazu dla pewnych zachowań, w szczególności tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;

Bezpieczeństwa, w tym koncepcji bezpieczeństwa dynamicznego, wykorzystania siły i środków przymusu, a także zarządzania przestępcami agresywnymi, z należytym uwzględnieniem działań zapobiegawczych i technik rozładowania napięcia, takich jak negocjacje i mediacja;

Pierwszej pomocy, potrzeb psychosocjalnych więźniów oraz właściwej dynamiki więziennej, a także opieki i pomocy społecznej, w tym wczesnego wykrywania problemów związanych ze zdrowiem psychicznym.

Personel mający pracować ze specjalnymi grupami więźniów, lub któremu przydzielono inne specjalne funkcje, szkolony jest do swojej pracy w specjalny sposób.

Reguła 77

Wszyscy członkowie personelu w każdych okolicznościach będą postępować oraz wypełniać obowiązki w taki sposób, by własnym przykładem pozytywnie wpływać na więźniów oraz wzbudzać w nich szacunek.

Reguła 78

W takim stopniu, jak to możliwe, w skład personelu będzie wchodziła wystarczająca liczba specjalistów, takich jak psychologowie, pracownicy społeczni, nauczyciele oraz osoby uczące wykonywania zawodu.

Usługi pracowników społecznych, nauczycieli i osób uczących wykonywania zawodu będą stale zapewnione, nie wyłączając przy tym pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze oraz wolontariuszy.

Reguła 79

Dyrektor więzienia powinien spełniać odpowiednie warunki do pełnienia takiej funkcji pod względem charakteru, umiejętności administracyjnych, odpowiedniego przeszkolenia oraz doświadczenia.

Dyrektor więzienia będzie pełnił swoje obowiązki służbowe jako osoba zatrudniona na tym stanowisku w pełnym wymiarze czasu pracy. Dyrektor więzienia będzie mieszkał na terenie tego zakładu lub w jego bezpośrednim pobliżu.

W przypadku, gdy dyrektor będzie zarządzać dwoma lub więcej zakładami, będzie on wizytował każdy z nich w częstych odstępach czasu. Za każdy z takich zakładów odpowiedzialny będzie pracownik urzędujący na stałe na jego terenie.

Reguła 80

Dyrektor, jego zastępca oraz większość pozostałych członków personelu więziennego będą władać językiem największej liczby więźniów przebywających w zakładzie, lub językiem zrozumiałym przez największą liczbę z nich.

Kiedykolwiek będzie to potrzebne, korzystać się będzie z usług tłumacza.

Reguła 81

W zakładach karnych przeznaczonych zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet, część zakładu wyodrębniona dla kobiet będzie zarządzana przez odpowiedzialną za tę część funkcjonariuszkę, przechowującą klucze całej tej części zakładu.

Żaden męski przedstawiciel personelu nie będzie wkraczał do części instytucji wyodrębnionej dla kobiet, o ile nie będzie mu towarzyszyła funkcjonariuszka.

Praca z kobietami-więźniami oraz nadzór nad nimi będą powierzone wyłącznie funkcjonariuszkom. Nie wyklucza to niemniej wykonywania swoich obowiązków w zakładach karnych lub częściach zakładów przeznaczonych dla kobiet przez męskich przedstawicieli personelu, w szczególności lekarzy i nauczycieli.

Reguła 82

Funkcjonariusze więzienni w swoim postępowaniu z więźniami nie będą używali przymusu fizycznego, chyba że w obronie własnej, w przypadku próby ucieczki, aktywnego lub biernego oporu wobec polecenia wynikającego z przepisów prawnych bądź odpowiednich regulacji. Funkcjonariusze zmuszeni do zastosowania przymusu fizycznego użyją go wyłącznie w niezbędnym stopniu, będą także musieli poinformować o tym wydarzeniu dyrektora więzienia.

Funkcjonariusze więzienni będą przechodzili odpowiedni trening fizyczny, umożliwiający im powstrzymanie agresywnych więźniów.

Z wyjątkiem szczególnych okoliczności, personel wykonujący obowiązki, które wymagają bezpośredniego kontaktu z więźniami, nie powinien być uzbrojony. Co więcej, personel nie powinien w żadnych okolicznościach być wyposażony w broń, o ile nie przeszedł przeszkolenia w jego użyciu.

Inspekcje wewnętrzne i zewnętrzne

Reguła 83

Obowiązywał będzie podwójny system regularnych inspekcji zakładów karnych i służb penitencjarnych:

Inspekcje wewnętrzne lub administracyjne przeprowadzane przez administrację więzienną;

Inspekcje zewnętrzne przeprowadzane przez organ niezależny od administracji więziennej, jak na przykład kompetentny organ międzynarodowy lub regionalny.

W obu przypadkach celem inspekcji będzie zapewnienie, by zakłady karne zarządzane były zgodnie z obowiązującymi prawami, przepisami, politykami i procedurami, mając na względzie realizację funkcji karnych i poprawczych, a także by przestrzegane były prawa więźniów.

Regula 84

Inspektorzy mają prawo:

Mieć dostęp do wszelkich informacji o liczbie więźniów oraz miejscach i lokacjach ich zatrzymania, jak również wszelkich informacji dotyczących traktowania więźniów, w tym zapisy w tym zakresie i warunki zatrzymania;

Swobodnego wyboru wizytowanych zakładów karnych, w tym poprzez organizowanie niezapowiedzianych wizyt z własnej inicjatywy, a także wyboru więźniów, z którymi przeprowadzą wywiad;

Przeprowadzać w trakcie wizyty wywiady z więźniami oraz personelem w sposób dyskretny i w pełni poufny;

Doradzać administracji więziennej oraz innym właściwym organom.

Zespoły przeprowadzające inspekcję zewnętrzną będą się składały z doświadczonych inspektorów powołanych przez kompetentne władze i będą obejmować pracowników służby zdrowia. Należy zapewnić zrównoważoną reprezentację płci.

Regula 85

Właściwy organ otrzyma pisemny raport z każdej przeprowadzonej inspekcji. Raporty z inspekcji zewnętrznych będą publicznie dostępne, z wyłączeniem wszelkich danych osobowych więźniów, chyba że ci więźniowie udzielili na to wyraźnej zgody.

Administracja więzienna lub inne właściwe organy, odpowiednio, mają obowiązek w odpowiednim czasie poinformować, czy zamierzają wdrożyć zalecenia wynikające z przeprowadzonej inspekcji zewnętrznej.

II. Reguły stosowane do poszczególnych kategorii więźniów A. Skazani Zasady wiodące*Regula 86*

Celem poniższych zasad wiodących jest ukazanie, w jakim duchu instytucje o charakterze izolacyjnym powinny być zarządzane oraz jakie cele powinny starać się realizować, zgodnie z deklaracją uczynioną w uwagach wstępnych pkt 1 niniejszych reguł.

Regula 87

Pożądane jest, aby przed ukończeniem okresu odbywania kary podejmowane były odpowiednie kroki w celu zapewnienia więźniowi stopniowego powrotu do życia w społeczeństwie. Cel ten, w zależności od danego przypadku, może być osiągnięty przez szczególnie reżim stosowany w okresie przed zwolnieniem w tym samym zakładzie karnym lub innej odpowiedniej instytucji, bądź też przez zwolnienie na okres próbny pod określoną formą nadzoru, który nie powinien być powierzany policji, lecz połączony z jakąś formą skutecznej pomocy społecznej.

Reguła 88

Sposób postępowania z więźniami nie powinien podkreślać ich wykluczenia ze społeczeństwa, lecz to, iż nieprzerwanie stanowią oni jego część. Dlatego, gdy będzie to możliwe, instytucje publiczne powinny być angażowane we wspieranie personelu zakładu w realizacji zadania resocjalizacji więźniów.

W każdym zakładzie karnym powinni być angażowani pracownicy społeczni, którym powierzać się będzie obowiązki polegające na utrzymywaniu i wzmacnianiu wszelkich pożądaných związków więźnia z jego rodziną oraz wartościowymi instytucjami społecznymi. W maksymalnym zakresie zgodnym z przepisami prawa oraz orzeczonym wyrokiem powinno się podejmować kroki w celu zagwarantowania praw odnoszących się do interesów cywilnych, praw z ubezpieczenia społecznego oraz innych społecznych świadczeń na rzecz więźniów.

Reguła 89

Realizacja tych zadań wymaga indywidualizacji postępowania z więźniami i, w tym celu, elastycznego systemu klasyfikacji więźniów na grupy. Jest z tego powodu pożądané, by takie grupy były umieszczane w odrębnych zakładach karnych, odpowiednio do sposobu postępowania z więźniami w każdej z nich.

Instytucje te nie muszą zapewniać jednakowego poziomu zabezpieczeń wobec każdej z grup. Pożądané jest zapewnienie zróżnicowanych stopni zabezpieczeń odpowiednio do potrzeb wiążących się z każdą z grup więźniów. Instytucje otwarte, przez sam fakt, iż nie zapewniają żadnych fizycznych zabezpieczeń, lecz opierają się na samodyscyplinie więźniów, zapewniają najbardziej korzystne warunki resocjalizacji dla starannie dobranych więźniów.

Pożądané jest, by liczba więźniów w instytucjach zamkniętych nie była tak duża, że przyniosłoby to uszczerbek indywidualizacji postępowania z więźniami. W niektórych państwach uznaje się, iż liczba ta nie powinna przekraczać pięciuset więźniów. W instytucjach otwartych liczba więźniów powinna być tak mała, jak to możliwe.

Z drugiej strony nie jest pożądanym utrzymywanie więzień tak małych, iż nie jest w nich możliwe zapewnienie odpowiedniego wyposażenia.

Reguła 90

Obowiązki społeczeństwa nie kończą się z chwilą zwolnienia więźnia. Dlatego też istnieć powinny rządowe lub prywatne instytucje zajmujące się udzielaniem zwolnionym więźniom skutecznej pomocy, ukierunkowanej na zmniejszenie wobec nich uprzedzeń oraz na ich społeczną reintegrację.

Postępowanie z więźniami

Reguła 91

Postępowanie z osobami skazanymi na karę pozbawienia wolności lub podobny środek będzie miało na celu, w takim stopniu, w jakim długość wyroku na to pozwala, wywołanie w nich woli prowadzenia po zwolnieniu życia zgodnego z prawem i samodzielnego zarabiania na własne utrzymanie, a także przystosowanie ich do tego. Postępowanie będzie tego rodzaju, by wzbudzić uczucie szacunku dla siebie oraz rozwinąć w nich poczucie odpowiedzialności.

Reguła 92

Aby osiągnąć te cele zastosowane powinny być wszelkie odpowiednie środki, włączając w to - w państwach, w których jest to możliwe - opiekę religijną, a także wykształcenie, doradztwo i szkolenie zawodowe, doradztwo w zatrudnieniu, indywidualne programy postępowania z więźniem, wpływanie na rozwój fizyczny i moralny, zgodnie z indywidualnymi potrzebami każdego więźnia, przy wzięciu pod uwagę jego przeszłości społecznej i kryminalnej, jego fizycznych oraz psychicznych zdolności i predyspozycji, jego osobowości, długości wyroku oraz perspektyw po zwolnieniu z zakładu.

W przypadku każdego więźnia skazanego na odpowiednio długą karę pozbawienia wolności, tak wcześnie, jak to możliwe po jego przyjęciu do zakładu, dyrektor zakładu zgromadzi pełne dane w zakresie kwestii, o których mowa w ustępie 1 niniejszej reguły. Informacje takie zawsze będą obejmować opinię lekarza lub innego wykwalifikowanego pracownika służby zdrowia na temat fizycznego i psychicznego stanu więźnia.

Informacje takie oraz inne odpowiednie dokumenty przechowywane będą w odrębnych aktach. Akta te będą uaktualniane oraz zorganizowane w taki sposób, by personel mógł mieć do nich dostęp zawsze, gdy zajdzie taka potrzeba.

Klasyfikacja więźniów oraz indywidualizacja postępowania z więźniami*Reguła 93*

Celem klasyfikacji będzie:

Oddzielenie tych więźniów, którzy z powodu przeszłości kryminalnej lub swojego charakteru mogą wywierać na innych zły wpływ;

Podział więźniów na kategorie w celu ułatwienia odpowiedniego postępowania z nimi w celu resocjalizacji.

Tak dalece, jak to możliwe, odrębne zakłady karne lub odrębne części takich zakładów będą przeznaczane dla różnych kategorii więźniów.

Reguła 94

Tak wcześnie, jak to możliwe po przyjęciu do zakładu i po zbadaniu osobowości każdego więźnia skazanego na odpowiednio długą karę pozbawienia wolności, przygotowany zostanie program postępowania z nim/nią, w świetle wiedzy uzyskanej na temat jego indywidualnych potrzeb, zdolności i skłonności.

Ulgi*Reguła 95*

W każdym zakładzie karnym, w celu zachęcenia do dobrego sprawowania, rozwijania poczucia odpowiedzialności oraz zapewnienia zainteresowania i współpracy więźniów w procesie resocjalizacji, powinien zostać opracowany system ulg odpowiednio do różnych kategorii więźniów i różnych metod postępowania z nimi.

Praca

Reguła 96

Wszyscy więźniowie odbywający wyrok będą mieć możliwość podjęcia pracy i/lub aktywnego uczestniczenia w swojej rehabilitacji, odpowiednio do ich zdolności fizycznych i psychicznych stwierdzonych przez lekarza lub innego wykwalifikowanego pracownika służby zdrowia.

Zapewniona będzie wystarczająca ilość pracy o użytecznych charakterze, tak, aby można było zatrudniać więźniów przez normalny dzień roboczy.

Reguła 97

Praca więźniów nie powinna mieć charakteru dolegliwości.

Więźniowie nie będą trzymani w niewoli lub poddaństwie.

Więźniowie nie będą zmuszani do pracy na korzyść własną lub prywatną jakiegokolwiek pracownika zakładu karnego.

Reguła 98

W takim stopniu, jak to możliwe, zapewniana praca będzie tego typu, by utrzymać bądź zwiększyć zdolność więźnia do uczciwego zarabiania na życie po zwolnieniu.

Więźniom będącym w stanie z tego skorzystać, w szczególności więźniom młodym, zapewnione zostanie szkolenie zawodowe w zakresie użytecznych zawodów.

W ramach ograniczeń wynikających z predyspozycji do wykonywania zawodu oraz wymogów więziennej organizacji i dyscypliny, więźniom umożliwiać się będzie wybór zawodu, który chcą wykonywać.

Reguła 99

Organizacja i metody pracy w zakładzie karnym, w takim stopniu, jak to możliwe, będą przypominać organizację i metody wykonywania podobnej pracy poza zakładem, tak aby przygotować więźniów do normalnego życia zawodowego.

Niemniej, interes więźniów i ich szkolenie zawodowe nie mogą być podporządkowane celowi uzyskiwania zysku ekonomicznego z działalności gospodarczej prowadzonej w ramach zakładu karnego.

Reguła 100

Preferowane jest, by jednostki gospodarcze i gospodarstwa rolnicze instytucji o charakterze izolacyjnym zarządzane były bezpośrednio przez administrację instytucji, a nie przez prywatnych przedsiębiorców.

W przypadkach, gdy więźniowie są zatrudnieni przy pracy nie kontrolowanej przez administrację zakładu karnego, zawsze będą oni pozostawać pod nadzorem personelu zakładu. O ile praca nie jest wykonywana na rzecz innych instytucji państwowych, za pracę taką płacone będzie normalne wynagrodzenie na rzecz administracji zakładu przez osoby, na rzecz których praca jest świadczona, przy wzięciu pod uwagę wyników pracy więźniów.

Reguła 101

Odpowiednie przepisy, mające na celu ochronę bezpieczeństwa i zdrowia pracowników na wolności, w równym stopniu przestrzegane będą w zakładach karnych.

Więźniom, którzy ulegli wypadkom przy pracy lub chorobie zawodowej zapewnione zostanie odszkodowanie na warunkach nie mniej korzystnych niż te, które zgodnie z prawem przysługują pracownikom na wolności.

Reguła 102

Maksymalny dzienny i tygodniowy wymiar czasu pracy więźniów określony będzie przez prawo lub przepisy administracyjne, przy wzięciu pod uwagę miejscowych przepisów lub zwyczajów odnoszących się do zatrudniania wolnych pracowników.

Ustalony w ten sposób wymiar czasu pracy będzie uwzględniał jeden dzień odpoczynku w tygodniu oraz wystarczającą ilość czasu na edukację oraz inne czynności wymagane jako część przewidzianego postępowania z więźniami i ich resocjalizacji.

Reguła 103

Zostanie zapewniony system sprawiedliwego wynagradzania pracy więźniów.

W ramach tego systemu więźniom zezwoli się na wydawanie przynajmniej części zarobków na dozwolone artykuły służące do własnego użytku oraz na przesyłanie części zarobków rodzinie.

System ten powinien także zapewniać, by część zarobków była wyodrębniana i przechowywana przez administrację instytucji, tak, aby stanowiły fundusz, który zostanie przekazany więźniowi w chwili jego zwolnienia.

Edukacja i wypoczynek*Reguła 104*

Zapewni się możliwość dalszej edukacji wszystkim więźniom, którzy będą w stanie odnieść z tego korzyść, włączając w to także naukę religii w krajach, w których jest to możliwe. Kształcenie analfabetów oraz młodych więźniów będzie obowiązkowe, na co administracja zakładu karnego będzie zwracała szczególną uwagę.

W takim stopniu, jak to możliwe edukacja więźniów będzie zintegrowana z systemem edukacyjnym kraju, tak, aby po zwolnieniu mogli oni bez trudności kontynuować edukację.

Reguła 105

Dla psychicznego i fizycznego zdrowia więźniów we wszystkich instytucjach zapewnione zostaną zajęcia wypoczynkowe i kulturalne.

Kontakty ze społeczeństwem i opieka po zwolnieniu

Reguła 106

Szczególna uwaga będzie poświęcana utrzymaniu i poprawie takich relacji pomiędzy więźniem i jego rodziną, jakie są pożądane w najlepszym interesie obydwu stron.

Reguła 107

Począwszy od rozpoczęcia wykonania kary przez więźnia, pod uwagę będzie brana jego przyszłość po zwolnieniu; będzie się go również zachęcać oraz pomagać mu w utrzymaniu bądź ustanowieniu takich stosunków z osobami lub instytucjami poza zakładem karnym, jakie mogą najlepiej wpłynąć na interesy jego rodziny oraz jego resocjalizację.

Reguła 108

Służby i instytucje, rządowe lub inne, które pomagają zwolnionym więźniom powrócić do społeczeństwa, zapewnią - w takim stopniu, w jakim jest to możliwe i potrzebne - by zwolnieni więźniowie posiadali odpowiednie dokumenty, w tym dokumenty identyfikacyjne, zapewnione im zostało odpowiednie miejsce zamieszkania i praca, byli odpowiednio ubrani, przy uwzględnieniu klimatu oraz pory roku, a także mieli wystarczające środki, aby dotrzeć na miejsce przeznaczenia i utrzymać się w okresie bezpośrednio następującym po zwolnieniu.

Upoważnieni przedstawiciele takich instytucji będą mieli wszelki niezbędny dostęp do instytucji o charakterze izolacyjnym oraz do więźniów, jak również, od momentu rozpoczęcia wykonywania kary, angażowani będą w konsultacje odnośnie przyszłości więźnia.

Pożądane jest, aby działalność takich instytucji, tak dalece, jak to możliwe, była scentralizowana lub koordynowana, w celu zapewnienia najlepszego pożytku z podejmowanych przez nie wysiłków.

B. Więźniowie chorzy psychicznie i/lub upośledzeni umysłowo

Reguła 109

Osoby, co do których okaże się, że nie ponoszą odpowiedzialności karnej, bądź u których zdiagnozowano później poważną chorobę psychiczną i/lub upośledzenie umysłowe, dla których przebywanie w zakładzie wiązałoby się z zaostrzeniem ich stanu, nie będą przetrzymywane w zakładach karnych, za to powinny zostać jak najszybciej przeniesione do placówek zdrowia psychicznego.

Jeśli jest to konieczne, inni więźniowie chorzy psychicznie i/lub upośledzeni umysłowo mogą zostać umieszczeni w celu obserwacji i leczenia w wyspecjalizowanych placówkach pod nadzorem wykwalifikowanych pracowników służby zdrowia.

Służby zdrowia zapewnią leczenie psychiatryczne wszystkich pozostałych więźniów, którzy takiego leczenia wymagają.

Reguła 110

Pożądane jest, aby w drodze porozumienia z odpowiednimi instytucjami podejmowane były kroki w celu zapewnienia po zwolnieniu więźnia kontynuacji leczenia psychiatrycznego oraz odpowiedniej opieki społecznej i psychiatrycznej.

C. Osoby zatrzymane oraz aresztowane*Reguła 111*

Osoby zatrzymane oraz aresztowane z powodu zarzutów kryminalnych, które zatrzymane są przez policję, bądź przebywają w areszcie śledczym, lecz sprawa ich nie została jeszcze rozpoznana, ani też nie zostali skazani, w regułach poniższych określane będą jako "więźniowie nie osądzeni".

Domniemywa się, iż więźniowie nieosądzeni są niewinni; w taki też sposób będą oni traktowani. Bez uszczerbku dla przepisów prawnych, które mają na celu ochronę wolności osobistej, bądź przewidują określoną procedurę nadzoru wobec więźniów nieosądzonych, więźniowie tacy będą korzystać z opisanego poniżej szczególnego traktowania, które przedstawione jest tylko w zakresie jego najważniejszych wymogów.

Reguła 112

Więźniowie nieosądzeni będą przetrzymywani oddzielnie od więźniów skazanych.

Młodzi więźniowie nieosądzeni będą przetrzymywani oddzielnie od osób dorosłych oraz, co do zasady, w oddzielnych instytucjach o charakterze izolacyjnym.

Reguła 113

Więźniowie nieosądzeni będą spać w pojedynkę w odrębnych pomieszczeniach, z zastrzeżeniem możliwych odstępstw od tej zasady wynikających ze zwyczajów miejscowych wiążących się z klimatem.

Reguła 114

W ramach ograniczeń wynikających z porządku w instytucji o charakterze izolacyjnym, więźniowie nieosądzeni mogą, jeśli sobie tego życzą, posiadać własną żywność nabytą na własny koszt z zewnątrz przez administrację instytucji bądź przez rodzinę lub przyjaciół. W innym przypadku administracja instytucji zapewni wyżywienie.

Reguła 115

Więzień nieosądzony będzie mógł nosić własną odzież, o ile jest ona czysta i odpowiednia. Jeśli nosi on strój więzienny, strój ten będzie się różnił od tego, który jest dostarczany więźniom skazanym.

Reguła 116

Więźniowi nieosądzonemu zawsze oferuje się możliwość pracy, nie będzie się go jednak zobowiązywać do pracy. Jeśli zdecyduje się on pracować, otrzyma za tę pracę wynagrodzenie.

Reguła 117

Więźniowi nieosądzonemu zezwoli się nabywać na własny koszt lub na koszt osoby trzeciej takie książki, gazety, materiały piśmiennicze i inne środki służące do jego zajęć, które zgodne są z interesem wymiaru sprawiedliwości oraz wymogami bezpieczeństwa i porządku w instytucji.

Reguła 118

Więźniowi nieosądzonemu zezwoli się na przyjmowanie wizyt i leczenie przez własnego lekarza lub dentystę, jeżeli istnieje uzasadniony powód dla takiego wniosku i jeśli jest on w stanie pokryć wszelkie wiążące się z tym koszty.

Reguła 119

Każdy więzień nieosądzony zostanie niezwłocznie poinformowany o przyczynach zatrzymania oraz o stawianych mu zarzutach.

Jeśli więzień nieosądzony nie ma obrońcy z wyboru, będzie on uprawniony do otrzymania pomocy obrońcy przyznanego mu przez organ sądowy lub inny, we wszystkich przypadkach, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości, jak również do uzyskania tej pomocy bezpłatnie, jeśli nie posiada wystarczających środków, by za nią zapłacić. Odmowa dostępu do obrońcy będzie stanowić podstawę niezwłocznej niezależnej kontroli.

Reguła 120

Uprawnienia i procedury regulujące dostęp więźnia nieosądzonego do swojego obrońcy lub pomocy prawnej w zakresie swojej obrony będą podlegały tym samym zasadom, które przedstawiono w regule 61.

Więźniowi nieosądzonemu, jeśli sobie tego zażyczy, dostarczy się materiały piśmiennicze potrzebne do przygotowania dokumentów związanych z jego obroną, w tym poufnych poleceń dla jego obrońcy lub osoby świadczącej pomoc prawną.

Osoby pozbawione wolności z tytułu odpowiedzialności cywilnoprawnej

Reguła 121

W państwach, w których prawo dopuszcza uwięzienie za długi, bądź uwięzienie na mocy polecenia sądu na podstawie postępowania innego niż postępowanie karne, osoby w ten sposób uwięzione nie będą poddawane żadnym większym ograniczeniom lub surowszemu traktowaniu, niż jest to potrzebne w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku. Postępowanie z nimi nie będzie mniej korzystne niż postępowanie dotyczące więźniów nieosądzonych, z zastrzeżeniem jednak, iż od osób takich może wymagać się wykonywania pracy.

Osoby zatrzymane lub aresztowane bez przedstawiania zarzutów

Reguła 122

Bez uszczerbku dla postanowień artykułu 9 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych,²⁸ osobom aresztowanym lub uwięzionym bez przedstawienia zarzutów przyznana zostanie taka sama ochrona, jak ta, która przyznana jest zgodnie z częścią I oraz częścią II, rozdziałem C niniejszych reguł. Właściwe postanowienia części II, rozdziału A niniejszych reguł będą stosowane odpowiednio w przypadkach, gdy ich zastosowanie może być korzystne wobec tej szczególnej grupy osób uwięzionych, z zastrzeżeniem, iż nie zostaną podjęte żadne środki, które by wskazywały, iż w jakikolwiek sposób wobec osób, które nie zostały skazane za żadne przestępstwo kryminalne, potrzebna jest reedukacja lub resocjalizacja.